

Становище

за дисертационен труд за присъждане на научна и образователна степен “доктор” по научно направление 2.1 „Филология” и научна специалност Руска литература и литература на народите на СССР (Руска литература)

Докторант: Атанаска Симеонова Методиева

Тема на дисертационния труд: „Творчеството на Анна Баркова в литературния контекст на лагера и авангарда”

Автор на становището: проф. д-р Ренета Ванкова Божанкова (Софийски университет “Св.Климент Охридски”, Факултет по славянски филологии), член на научно жури определено със Заповед No 2833/9.10.2015 г. на Ректора на ЮЗУ «Неофит Рилски»

Дисертационният труд на Атанаска Методиева представя научно изследване, осъществено в ЮЗУ «Неофит Рилски» (Катедра по славистика) в периода 2012-2015 г. Трудът съдържа 255 страници (увод, четири глави, заключение, приложение, както и 136 заглавия в библиографския раздел).

Избраната тема – творчеството на руската поетеса и писателка, връстница на XX век (1901-1976 г.) Анна Баркова, методите на проучване на литературните текстове и околелитературните факти, предложената аргументация на авторските тези представляват забележим в българската русистика опит да се осмисли това, което бе смятано до неотдавна за близко минало, но вече е историята на предишния век. Дистанцията позволява обективна преценка както на ситуациите, така и на текстовете, които те пораждат, и на творческите субекти, които ги създават, участвайки в събитията, правейки историята във времена на революции, на политически и идейни сблъсъци, но и на лични трагедии.

Задачата на А. Методиева е предизвикателна с новостта на обекта – творчеството на Анна Баркова, което, макар и слабо познато в българския културен контекст, позволява правенето на съпоставки, търсенето на сходства на ситуациите при сходство на

пораждащата текста житейска събитийност. Тези възможни паралели действително са потърсени в работата. При коментирането на избора на тема заслужава да се отбележи също и че обикновено разглеждаме началото на XX век в руската литература като време на групи, школи, направления, и един автор, не принадлежал към най-големите от тях, а Баркова е именно такъв поет, се налага да бъде съотнасян и съизмерван с постиженията им и едва тогава да бъде преценена самостоятелността му. Така постъпва и дисертантката, поставяйки творбите и привързаностите на Баркова в контекста на литературата на 20-те години на XX век, когато младата тогава поетеса избира да говори с гласа на бунта и гнева, но – и това е най-същественото в нейното наследство, – бунтът и несъгласието остават в нейното творчество през целия ѝ живот. Съвременник на имажинизма и експресионизма, на пролетарската поезия и поезията на Левия фронт на изкуството, но и на символистите Блок и Брюсов, сравнявана с Ахматова, Баркова има своя различен път, по който черпи от много източници. Така това творческо наследство позволява на дисертантката да приложи изследванията на Ирина Захариева, посветени на синтеза в руската литература от първата половина на XX век, които направляват аналитичните наблюдения в разглеждания труд. Методологическа опора за автора са и редица изследвания върху авангардното изкуство (Шкловски, Якобсон, Мукаржовски), както и вижданията на мислители от различни школи и епохи като Русо, Камю, Бердяев, Адорно, Агамбен.

Началните части на дисертацията въвеждат достатъчно обстойно в историческия и културен контекст на творчеството на Баркова. Представени са важни за изследването страни от биографията на писателката и оценката на съвременниците, направен е и необходимият преглед на събирането, издаването и изучаването на творчеството на руската авторка, преживяла превратностите на времето и извървяла своя „стръмен маршрут” (Е. Гинзбург) от Кремъл до лагерите и отново до Москва. Именно в това събиране на факти и свидетелства и първо въвеждане на много от тях в българското изследователско поле, е концентрирано усилието на А. Методиева, която е получила възможност да работи с архивни материали, предоставени от Руския държавен архив за литература и изкуство (РГАЛИ). Автентичният материал, самата видима и осезаема форма на ръкописа са дали на дисертантката възможност за проследяване на отделни особености както на съдържателно ниво, така и за наблюдения над авторската работа с текста и

бележки върху редакционната и архивна съдба на творбите. Знаците на времето върху тези ръкописи са разчетени от младата изследователка с уважение и внимание.

Поезията на „третата Анна“, както я нарича Евтушенко, е разгледана в дисертацията във връзките ѝ с естетическите тенденции на първите десетилетия на XX век (постсимволизъм, авангард, пролетарска поезия, творчество на групата „Перевал“, философска поезия), потърсени са литературни аналози във втория ред на писателите, към който може да се отнесе и самата Баркова – тези, които са определени като „загубени и изолирани присъствия“ (с. 19). По-детайлизирано съпоставки се правят с текстовете и съдбите на Елена Гуро и на Рюрик Ивнев, като те са особено убедителни за целите на изследването, защото представят различни лица на авангарда. Не по-малко значими са наблюденията на Методиева върху развитието на темата за града и по-специално осмислянето на поетическото, магическото, историческото пространство на Москва.

Подборът на поетически текстове за анализ е целенасочен и недвусмислено показва, че Баркова извървява успоредно (по-рядко заедно) с именити свои съвременници пътя от възторга през отрезвяването до разочарованието и отчаянието от „измамния патос на революциите“ („Първата и втората. Поема за двете арестантки“, 1954). В тази посока са и паралелите с българската „лагерна поезия“, които се оказват не просто обосновани и уместни, но и представляват обещаваща посока за следващи проучвания, доколкото художествените произведения на двата езика свидетелстват за механизмите на потисничество, за състоянията на несвобода, за действията на машината на властта срещу крехкостта на човешките дух и тяло. Дисертантката поставя специален акцент върху темите за изповедността на тази поезия и за „историческата устойчивост“ (с.130) на нейните създатели.

Съществена част от творчеството на Баркова са нейните текстове в проза, проследяването на които в трета и четвърта глава на труда дава представа не само за възгледите и развитието на писателката, но също и за литературните тенденции, които тя заварва или на които е съвременник през годините – утопия, фантастика, антиутопия, дневникова проза и лагерна мемоаристика.

Последната глава, посветена на автодокументалните жанрове (дневници, бележници, писма) в наследството на Баркова, се опитва и в голяма степен успява да осветли не само биографични моменти със значение за литературната история, но и

самата специфична употреба на тези жанрове през съветския период. Така дисертантката създава плътна и цялостна представа за литературните, но и за личностните качества на Анна Баркова, като едно от най-лапидарните определения за тези качества, които намираме в дисертацията, звучи така: „Посланията ѝ надграждат проблемите на лагерния бит и се съсредоточават върху историческия човек” (с.97).

А. Методиева разглежда в паралел художествените отражения на житейското и литературно пространство на авангардното изкуство и пространството на лагера – вместило, но все пак не побрало творчеството и съдбата на Баркова. Женският текст, женският глас са обект на особено внимание при аналитичните процедури, като се търсят аналогии със съвременни на Баркова писателки и се откроява спецификата на „женската художествена стратегия” (с.140) при разказа за отгласите за „Сребърния” и за преживяването на „лагерния век”. Дълъг и неравен творчески и житейски път като този на Анна Баркова, свидетелства за това, че революционната епоха на XX век е просъществувала достатъчно във времето, за да се самовъзпее, самомитологизира и самоотрече. Това е вероятно най-важният извод, който читателят на предложената за защита дисертация може да направи.

Достоинствата на труда на А.Методиева са сериозни, но следва да се отбележат и някои страни на текста на дисертацията, които биха могли да бъдат обект на усъвършенстване при издаване на една по-значителна част от изследването. Първа и втора глава са многоаспектни и многогласни, формално са разделени на подглави, но връзката помежду им не винаги е убедителна, поради което някои от тези подглави (и разглежданите литературни факти, имена, текстове) изглеждат факултативни по отношение на задачите на изследването. Друга особеност е непреодоляната интерференция на езиково ниво, която е обяснима с влиянието на оригинала на текстовете и метатекстовете, но прецизна редакторска работа би могла да преодолее русизмите, както и да съобрази термините и имената с утвърдените в българския език (а в някои случаи и речниково фиксирани) варианти. Зачитайки особеностите на авторския стил, все пак можем да препоръчаме избягване на странните словоупотреби и придържане към стиловите стандарти на литературоведски текст, към които впрочем с напредването на изложението авторката уверено върви, за да създаде в двете глави за прозата на Баркова едно логично, аргументирано и премерено изложение.

Тежката съдба на Анна Баркова и емоционалната ангажираност, която изисква творчеството ѝ, неразчетените още текстове, недопроучените архиви, менталната и пространствена дистанцираност са все препятствия, които дисертантката е преодолявала в хода на проведеното изследване. Проучени са редица малко познати и все по-рядко коментирани пластове на руската култура от съветския период, проследени са отделни линии, които свързват литературния текст с провокиращите го събития. Именно тук може да се види значението на подобни изследователски начинания – те доказват значението, силата, дълготрайността, но и властта на литературата през отминалия XX век.

Авторефератът отразява коректно структурата, целите и задачите, методологията, етапите на изследване, основните аргументи и изводи на дисертацията. Аprobацията на труда е осъществена чрез 8 публикации (1 от тях в чужбина).

Трудът на дисертантката е широкообхванен и се опитва през една писателска съдба да създаде картината на цял исторически период, разработва се нова и слабоизследвана проблематика, което е принос за представянето на руската писателка в българския академичен и културен контекст.

На основата на казаното по-горе, се обръщам към почитаемото научно жури с предложението да присъди на Атанаска Методиева научната и образователна степен “Доктор”.

София

10.11.2015 г.

Проф. д-р Ренета Божанкова